

dr hab. Artur Laska, prof. ucz.
Wydział Nauk o Polityce i Administracji
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgra Mateusza Kuflińskiego
pt. *Teoria władzy w myśli Erica R. Wolfa*, Uniwersytet Gdański 2026, ss. 351,
przygotowanej pod kierunkiem promotora prof. UG dra hab. Jarosława Noconia,
oraz promotora pomocniczego dra Dominika Bienia.

Podstawą niniejszej recenzji jest uchwała nr 4/RDN/2026 Rady Dyscypliny Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 12 stycznia 2026 r., wyznaczająca mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Kuflińskiego pt. *Teoria władzy w myśli Erica R. Wolfa*. Przedłożoną rozprawę oceniam zgodnie z wymogami określonymi w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.).

Władza należy do najbardziej fundamentalnych, a zarazem najtrudniejszych do uchwycenia kategorii w naukach społecznych i humanistycznych. Jej wielowymiarowość sprawia, że wymyka się ona sztywnym ramom pojedynczych dyscyplin, wymuszając na badaczach nieustanne poszukiwanie nowych perspektyw teoretycznych. Zjawisko to wydaje się szczególnie istotne współcześnie, gdy tradycyjne ujęcia instytucjonalne czy formalno-prawne często okazują się niewystarczające do wyeksponowania subtelnych mechanizmów dominacji i kontroli. Lekturę przedłożonej do recenzji dysertacji należy osadzić właśnie w takim szerokim kontekście epistemologicznym. Stanowi ona próbę odświeżenia i wzbogacenia politologicznej refleksji nad polityką poprzez włączenie do niej dorobku myśli antropologicznej.

Przedmiotem badań mgra Mateusza Kuflińskiego jest sposób konceptualizacji i interpretacji władzy w dorobku Erica R. Wolfa, ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji tego ujęcia. W konsekwencji celem dysertacji staje się politologiczna rekonstrukcja Wolfowskiej teorii władzy. Zastosowane podejście krytyczne umożliwia wykroczenie poza deskryptywne sprawozdanie z poglądów antropologa i wydobywanie wewnętrznej, często

ukrytej, logiki jego wywodu, scalając rozproszone wątki w spójną koncepcję. Aby ukazać poszczególne aspekty tak rekonstruowanej koncepcji, doktorant poddaje analizie praktyczne egzemplifikacje, które nurtowały Wolfa. Chcąc zaś uchwycić dynamikę transformacji tej myśli, posługuje się ramą interpretacyjną, odwołującą się do metafory „rozchwiania” teorii między biegunami dominacji i hegemonii.

Tak zakreślona problematyka badawcza jest niewątpliwie ważna i aktualna. Odnosi się bowiem do zjawisk, które w warunkach narastania nowych form populizmu czy autorytaryzmu, zarówno w wymiarze państwowym, jak i korporacyjnym, wymagają nowych narzędzi analitycznych. Należy w tym miejscu zgodzić się z autorem dysertacji, że perspektywa antropologiczna ujmuje władzę nie jako fenomen abstrakcyjny, lecz jako zjawisko osadzone w konkretnych relacjach między ludźmi i grupami społecznymi. Jest to spojrzenie wciąż niedostatecznie obecne w dominującym w Polsce dyskursie teoretycznym. Dlatego warto podkreślić, że oceniana rozprawa ma szansę skutecznie wypełnić lukę w krajowej recepcji myśli Wolfa i istotnie poszerzyć horyzonty poznawcze rodzimej politologii.

Wspomniana krytyczna rekonstrukcja zostaje osadzona na solidnym fundamencie teoretycznym materializmu historycznego w duchu Gramsciego, co koresponduje z podejściem samego Wolfa i jest metodologicznie spójne w całym wywodzie. W tym kontekście na uznanie zasługuje precyzyjnie zarysowana siatka pojęciowa. Co istotne, doktorant wykazuje się dużą świadomością uwarunkowań oraz konsekwencji przyjętych definicji. Upředzając kolejne wątki, warto zaznaczyć, że cała praca dowodzi umiejętności poruszania się przez mgra Kuflńskiego między subtelnościami odmiennych języków teoretycznych. Autor sprawnie operuje kategoriami różnych tradycji (Foucault, Gramsci, Althusser, Weber), potrafiąc jednocześnie odnieść je do konsekwentnie realizowanej strategii badawczej. Cenne jest również trafne rozróżnienie między teorią, praktyką i perspektywą badawczą. Doktorant już we wstępie wyjaśnia kluczowe w tym względzie rozstrzygnięcia. Należy przyznać, że lektura kolejnych rozdziałów utwierdza w przekonaniu o ich zasadności, ale i wysoce przemyślanym charakterze. Wykorzystanie metafory „rozchwiania” między dominacją a hegemonią okazuje się w ich kontekście zręczną strategią porządkującą narrację w ramach rekonstruowanej teorii. Nie jest to więc jedynie retoryczny ornament, ale koncept, pozwalający śledzić ewolucję myśli Wolfa na przestrzeni pięćdziesięciu lat jego twórczości.

Demarkacja tez i hipotez badawczych świadczy o poprawności metodologicznej oraz strukturyzuje pole badawcze, nadając wywodowi przejrzystą architekturę. Zasadniczą tezą jest ta dotycząca wspomnianego „rozchwiania” rozumienia władzy przez Wolfa. W jej kontekście szczególnie interesująca jest hipoteza o kumulatywnym charakterze jego teorii – założenie jej ewolucyjnej ciągłości, wolnej od gwałtownych zerwań czy „rewolucji” w myśleniu badacza. W tym ujęciu badania mgra Kuflńskiego stanowią próbę weryfikacji autodeklaracji samego antropologa. Jest to zabieg o tyle śmiały, że konwencjonalna recepcja twórczości Wolfa akcentuje raczej jej dużą dynamikę i zmienność priorytetów badawczych: od ekologii kulturowej lat 50., przez epizod strukturalistyczny lat 60. (który autor sam później odrzucił), aż do bardziej systemowego podejścia przełomu lat 80. i 90. Na tym tle druga hipoteza – dotycząca korelacji między radykalizmem okoliczności historycznych a stopniem rozchwiania teorii władzy – jawi się jako mniej oryginalna, aczkolwiek interesująca. Nie zmienia to faktu, że w opinii recenzenta we wstępie rozprawy (s. 19) jest ona zapisana błędnie lub przynajmniej nieprecyzyjnie: „Z tezą tą również wiąże się hipoteza, mianowicie, że im czasy i wspomniane konteksty były mniej radykalne czy mniej sprzyjające radykalizmowi, tym teoria Wolfa w większym stopniu orientowała się na władzę jako dominację, a im ich radykalizm słabł, tym bardziej znacząca stawała się reorientacja ku hegemonii”. Nie znając treści dalszego wywodu, można tu zapytać: co to znaczy, że „radykalizm słabł”? Czy oznacza to, że: 1) czasy były mniej radykalne, czy 2) konteksty były mniej radykalne, a może 3) mniej sprzyjające radykalizmowi? – to przecież nie to samo. Co więcej, bez względu na odpowiedź na to pytanie, ujawnia się tu przecież błąd logiczny (lub przynajmniej niefortunna redakcja naraża autora na taki zarzut). Polega on na tym, że warunki brzegowe w obu częściach zdania opisują ten sam kierunek zmian w otoczeniu zewnętrznym, czyli spadek radykalizmu. Na szczęście znajomość całej rozprawy (badawcze odniesienie do lat 50. oraz neoliberalizmu lat 80.) pozwala podejść bardziej liberalnie do tego uchybienia. Wydaje się, że jest ono efektem błędu edytorskiego bądź nieprecyzyjnego sformułowania, a nie zasadniczej usterki merytorycznej czy błędu w naukowym rozumowaniu. Jest to jednak o tyle niefortunne, że to właśnie owa hipoteza determinuje strukturę rozprawy, w której analiza kontekstu historycznego i tradycji intelektualnej stanowi hermeneutyczny klucz do zrozumienia ewolucji teorii.

Zanim jednak ocenie poddana zostanie struktura pracy, należy odnieść się do wykorzystanych źródeł i literatury. Pod tym względem badania doktoranta prezentują się bardzo dobrze. Trzon stanowią tu dzieła samego Wolfa, umiejętnie wykorzystane na różnych etapach analizy i zaprezentowane w odpowiednich częściach rozprawy. Dobór ten jest reprezentatywny i rzetelny. Jeśli zaś chodzi o wykorzystanie literatury wtórnej, widać tu świadomy dobór opracowań syntetycznych, upamiętniających, krytycznych, ale i polemicznych, co sprzyja wielostronnej rekonstrukcji teorii. Uwzględniono zarówno kanoniczne ujęcia antropologii oraz historii antropologii, jak i teksty osadzone w konkretnych kontekstach badawczych. Docenić należy jawne wskazanie wątków, które autor świadomie pomija, wraz z przekonującym uzasadnieniem, co pokazuje przemyślaną selekcję, a nie przypadkowość doboru. Ponadto o wysokim poziomie jego świadomości metodologicznej świadczy także przeprowadzone przez niego rozróżnienie i klasyfikacja poziomów opracowań, co przejrzyste porządkuje wykorzystaną literaturę. Sam wybór źródeł i literatury to jedno, a drugie to sposób ich wykorzystania. Pod tym względem praca mgra Kuflńskiego również zasługuje na uznanie. Autor nie ogranicza się bowiem do kompilacji, lecz wchodzi w dialog z autorami, wskazując użyteczność, ale także ograniczenia niektórych interpretacji (np. Roberta L. A. Hanhocka). Podsumowując, sposób wykorzystania źródeł spełnia wysokie standardy pracy naukowej: jest szeroki, wielojęzyczny, świadomie selektywny, krytyczny oraz sprzęgnięty z celem badań.

Zasadnicza struktura rozprawy opiera się na binarności teoria/praktyka, zakorzenionej w marksistowskim paradygmacie ich wzajemnego uwarunkowania. Konstrukcja ta inspirowana jest słowami Marksa z 18 Brumaire'a, że oto ludzie sami tworzą swoją historię, lecz nie tworzą jej dowolnie, w wybranych przez siebie sytuacjach i warunkach, lecz w takich, w jakich się bezpośrednio znaleźli. Słowa te okazują się trafne dla zrozumienia Wolfa jako „człowieka XX wieku” zanurzonego w konkretnych uwarunkowaniach społeczno-politycznych. Uwzględniając dialektyczny charakter teorii władzy antropologa, jej rekonstrukcja wymaga problemowego przedstawienia jego praktyki. Na pierwszą wspomnianą część składają się więc trzy rozdziały.

Pierwszy rekonstruuje, jak biografia, doświadczenie wojny, tereny badań i metodologia determinowały myśl Wolfa. Najwyraźniejszą zaletą jest tutaj precyzyjna rama wyjaśniająca zarówno genezę zainteresowania antropologa kategorią władzy, jak i specyfikę jej konceptualizacji – jako emergentnej właściwości procesów historyczno-

strukturalnych. Doktorant konsekwentnie zakotwicza abstrakcyjne kategorie teoretyczne w empirycznych sekwencjach doświadczeń i sytuacji granicznych w życiu Wolfa, co pozwala uniknąć ahistorycznego idealizmu. Miejscami można jednak odnieść wrażenie, że rozdział przechodzi w zbyt rozbudowaną narrację biograficzno-historyczną. Nie zmienia to faktu, że szczególnie interesująca i ukazująca zdolności analityczne doktoranta jest część poświęcona metodologii Wolfa osadzonej w perspektywie materialistyczno-historycznej.

Rozdział drugi systematyzuje intelektualne inspiracje Wolfa, obejmując osoby, tradycje, a także interakcje. W jego centrum eksponowana jest ontologia relacyjna (Elias, Lesser), konstytutywna dla późniejszego ujęcia władzy jako emergentnej właściwości sieci stosunków społecznych. Autor pracy stosuje perspektywę dialektyczną, ujmując te inspiracje jako zarówno wpływy pozytywne, jak i kontrapunkty krytyczne – w duchu heglowsko-marksistowskim – wobec których Wolf konstruuje własne ujęcie. Przejawia się to między innymi w sporze o kulturę i hegemonię (Benedict, Kroeber). Z kolei w kontekście władzy jako dominacji podkreślone zostaje znaczenie studiów chłopskich oraz teorii ekologicznych, które – podobnie jak hegemonia – funkcjonują w trybie kontradiktoryjnym wobec funkcjonalistycznych paradygmatów napotkanych na Columbii i w badaniach portorykańskich. Dialektyka ta ujawnia pewną płynność w przechodzeniu od referowania literatury do autorskiej rekonstrukcji podejścia Wolfa. Być może wystarczyłoby wyraźniejsze zasygnalizowanie transferu kluczowych elementów do teorii władzy.

Rozdział trzeci osadza refleksję nad koncepcją władzy Wolfa w szerszym kontekście uwarunkowań społeczno-politycznych, które w istotny sposób wpływały na zakres jego badań i kierunek rozwoju teorii. Autor stosuje tu procedurę analityczną zakorzenioną w podejściu inspirowanym Pierre'em Bourdieu, ujmując strukturalno-historyczne uwarunkowania jako konstytutywny wymiar reprodukcji pola naukowego. Zabieg ten należy uznać za metodologicznie uzasadniony i poznawczo nośny, choć momentami klarowność argumentacji ulega osłabieniu pod naporem obszernego materiału o charakterze publicystyczno-historycznym. W rezultacie narracja badawcza ulega rozwarstwieniu na zasadniczy tok wywodu oraz rozbudowaną infrastrukturę deskryptywnych przypisów, co sprawia, że istota wywodu bywa przytłoczona nadmiarem dygresji. Pomimo tej niejednorodności, całość wyróżnia się konsekwentnie zaprojektowaną strukturą problemowo-chronologiczną. Wyodrębnienie czterech

kluczowych determinant – makkartyzmu, aktywizmu społecznego lat sześćdziesiątych, sporów wewnątrz American Anthropological Association oraz przemian ideowych ery neoliberalizmu – pozwala uchwycić spójne kontinuum warunkujące genezę, transformację oraz epistemologiczną legitymizację koncepcji władzy Wolfa, jako antropologa aktualności.

Rozdział czwarty otwiera drugą część dysertacji poświęconą teorii. Zaprezentowana tu zostaje najwcześniejsza faza konceptualizacji władzy Wolfa, koncentrująca się na dominacji jako podstawowej kategorii analitycznej. W poszczególnych podrozdziałach doktorant poddaje systematycznej analizie specyficzne jej mechanizmy, wskazując, w jaki sposób Wolf operacjonalizował to pojęcie poprzez empiryczne studia przypadków z Ameryki Łacińskiej i Portoryko. Kluczowymi wymiarami badań staje się władza jako bezpośrednia przemoc, przymus ekonomiczny oraz kontrola środków produkcji. Rozdział stanowi solidną podstawę dla zrozumienia wczesnego podejścia antropologa, opartą na bogatej różnorodności materiału badawczego. Dzięki tej wieloaspektowej analizie autor skutecznie unika pułapki redukcjonizmu. Niemniej wydaje się, że mógłby pokusić się o głębszą i bardziej krytyczną refleksję nad epistemologicznymi i metodologicznymi ograniczeniami wczesnego, relatywnie statycznego („połowicznie-architektonicznego”) ujęcia dominacji w twórczości Wolfa. Potrzeba ta wynika szczególnie z faktu, że – jak sam doktorant trafnie zauważa – wczesne podejście antropologa koncentrowało się bardziej na technologii aniżeli na samym procesie produkcji i stosunkach społecznych jako takich. Choć słabość ta zostaje zasygnalizowana, to mogłaby zostać szerzej rozwinięta jako potencjalnie fundamentalne ograniczenie charakterystyczne dla tego okresu rozwoju koncepcji.

Rozdział piąty przedstawia hegemonię jako wymiar teorii władzy Wolfa z naciskiem na sferę symboliczną i ideologiczną. Hegemoniczna zdolność elit do naturalizacji *status quo* poprzez normy kulturowe i „zdrowy rozsądek” osadzona tu zostaje w kontekście kryzysu chłopskiej ideologii, dwóch modeli formowania narodu oraz dynamiki nacjonalizmu. Dzięki temu dialektyczne ujęcie hegemonii jako relacji strukturalnej unika redukcjonistycznej perspektywy ekonomicznej – częstej w ujęciach marksistowskich. Doktorant rzetelnie rekonstruuje ambiwalencję myśli Wolfa w tym zakresie. Lektura rozdziału prowadzi do wniosku, że nie tyle jego treść budzi zastrzeżenia, co raczej sama koncepcja Wolfa, wyraźnie niedoceniająca autonomii kultury.

Kolejna część rekonstruuje dojrzałą fazę ewolucji teorii, w której wprowadzona zostaje koncepcja sposobu produkcji i systemowa perspektywa ujęcia władzy. Centralne miejsce zajmuje tutaj analiza książki pt. „Europa i ludy bez historii”, gdzie Wolf proponuje globalną, historyczną interpretację kapitalizmu. Ta część rozprawy przekonująco uwidacznia przejście antropologa od studiów lokalnych do analizy władzy w szerszej skali, ukazując jego definitywną reorientację ku ujęciu makrostrukturalnemu, z hegemonią jako kategorią dominującą. Odbywa się to poprzez obszerne zarysowanie polemiki Wolfa z innymi autorami.

Ostatni, siódmy rozdział zawiera prezentację teorii władzy Wolfa, ukazując jej swoiste „rozchwianie” między dominacją a hegemonią. Doktorant dokonuje tu udanej syntezy, śledząc wewnętrzną ewolucję tej koncepcji od lat 50. do końca XX wieku. Punktem wyjścia jest relacyjne ujęcie społeczeństwa, w ramach którego władza strukturalna organizuje pole działania, kształtując świadomość i stosunki produkcji. M. Kuflński słusznie zauważa analogiczną rewizję rozumienia kultury przez Wolfa, a fundament ten dopełnia jego teoria ideologii. Zaproponowana synteza ukazuje hegemonię jako zjawisko niestabilne, uwzględniające możliwość oporu – co staje się szczególnie widoczne w momentach kryzysów, gdy produkcja symboliczna kwestionuje *status quo*. W tym kontekście koncepcja czterech rodzajów władzy, stanowiąca kulminację teorii Wolfa, staje się zrozumiała. Prezentacja doktoranta jest czytelna i skutecznie ułatwia przyswojenie tych zagadnień. Szczególne znaczenie przypada władzy strukturalnej, której koncepcja zostaje obszernie zaprezentowana w ostatniej części podrozdziału. Ostatecznie odśladana się solidna, krytyczna rekonstrukcja teorii Wolfa, mocno ugruntowana w jego własnych studiach przypadków.

Podsumowując analizę drugiej części dysertacji, należy zaznaczyć, że osadzona w perspektywie dialektycznej argumentacja na rzecz kumulatywnego charakteru teorii władzy Wolfa jest przekonująca. Przyjmując odpowiednie założenia teoretyczne, można więc stwierdzić, że zrekonstruowane w pracy „rozchwianie” tej teorii stanowi w istocie przejaw jej rozwoju w formie teoretycznego nadbudowywania. Oczywiście lektura tej części skłania niekiedy do krytycznego namysłu nad częścią pierwszą – przykładowo w kwestii wnioskowania o decydującym wpływie młodzieńczych doświadczeń badacza na ostateczny kształt jego koncepcji. Tego rodzaju spostrzeżenia nie zmieniają jednak

ogólnej, pozytywnej oceny spójności obu części analizowanego tekstu. Jego konstrukcja pozwala uchwycić transformację myśli antropologa w ramach przyjętych założeń.

Warto podkreślić, że rozprawa wyróżnia się dużą precyzją w definiowaniu pojęć. Na uznanie zasługuje również to, że autor systematycznie uzasadnia przyjęte rozwiązania problemów translatorycznych. Język narracji jest profesjonalny, a wywód płynnie przechodzi między różnymi dyskursami: politologicznym, antropologicznym czy filozoficznym. Ukazuje to erudycję doktoranta i nie sprawia wrażenia chaosu, ponieważ mgr Kufliński zawsze wskazuje tradycję intelektualną, w której się porusza. Głównym mankamentem tekstu pozostaje jednak jego miejscowe przesylenie informacjami. Momentami autor próbuje przekazać zbyt wiele wątków naraz. Nie jest to błąd *sensu stricto*, lecz raczej problem nadmiaru, który można by łatwo zniwelować na przykład poprzez redukcję liczby przypisów lub zastosowanie bardziej bezpośrednich i syntetycznych sformułowań zamiast mnożenia ciągłych dopowiedzeń i wyjaśnień.

Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że dysertacja mgra Kuflińskiego spełnia wysokie standardy naukowe. Jest to pogłębione studium, które z powodzeniem realizuje ambitny cel wzbogacenia współczesnego dyskursu politologicznego o perspektywę antropologiczną. Rozprawa prezentuje rozległą i ugruntowaną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, czego dowodem jest swobodne poruszanie się pomiędzy różnymi tradycjami badawczymi. Zaprezentowane wyniki badań są świadectwem udanego projektu, wyróżniającego się dużą świadomością metodologiczną oraz solidnymi fundamentami teoretycznymi. Nie ulega zatem wątpliwości, że przedmiotem rozprawy jest oryginalne rozwiązanie postawionego problemu naukowego. Zastosowana tu metafora „rozchwiania” między dominacją a hegemonią, traktowana jako główna kategoria analityczna, pozwala w obrazowy sposób zrekonstruować ewolucję twórczości wybitnego antropologa. Jednocześnie autor nie poprzestaje na abstrakcyjnych, czysto teoretycznych rozważaniach, lecz precyzyjnie śledzi konkretne egzemplifikacje mechanizmów władzy w ujęciu Wolfa. W efekcie gromadzi i przedstawia przekonujące argumenty na rzecz sformułowanych tez oraz poprawnie weryfikuje wysunięte hipotezy. Sposób konstrukcji i realizacji całego procesu badawczego dowodzi, że kandydat do awansu posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Sformułowana opinia uprawnia więc do jednoznacznego stwierdzenia, że oceniana rozprawa jest dziełem o wysokiej wartości merytorycznej i spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Z tego względu, niżej podpisany wnosi o dopuszczenie mgra Mateusza Kuflńskiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora, a ponadto – z uwagi na nieprzeciętny poziom dysertacji – o jej wyróżnienie.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Adam Chęć". The signature is fluid and cursive, with a large initial 'A' and a distinct 'Chęć' at the end.